

Шалгунова Світлана Аполлінаріївна,
професор кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Доступність кожному громадянину України правосуддя стало однією із обов'язкових умов не лише входження України до європейського простору, а й у побудови правової демократичної держави. Проблем з прийому у правоохоронних органах заяв та повідомлень про злочини не існує, так само, як не було їх і до прийняття Кримінального процесуального кодексу України у 2012 році. Забезпечення кожній особі у разі порушення її прав та свобод внаслідок вчинення злочину чи правопорушення, забезпечення їх безпристрасного розгляду є реальним.

Якщо проаналізувати статистику Генеральної прокуратури України, то більша частка злочинів реєструється органами поліції, і розслідування їх переважно покладається на поліцію. Практично 85 % заяв та повідомлень про злочини приймається та розслідується слідчими підрозділами поліції. На поліцію покладається і ведення кримінальної статистики, хоча, про рух кримінальних проваджень облік ведуть зараз органи прокуратури. При цьому дієвість роботи поліції оцінюється за такими критеріями, як: 1) зниження рівня злочинності, 2) підвищення рівня розкриття злочинів та 3) рівень довіри населення до органів поліції. Висунутий на перший план останні роки третій критерій оцінки так і залишився лише на папері, оскільки з кожного працівника поліції вимагають наявності показників його роботи, а це – математичні підрахунки: скільки затримано правопорушників, розслідувано злочинів, передано проваджень до суду тощо.

Впроваджувана реформа правоохоронних органів торкнулася органів прокуратури, податкової та митної служби, прикордонних та внутрішніх військ, служби з надзвичайних ситуацій. Так, наприклад, до створеної у 2015 році патрульної поліції було прийнято лише близько 10 % осіб, які мають спеціальну освіту, отриману в навчальних закладах системи МВС України. Відповідно, що ці особи не просто мають уявлення про правоохоронну діяльність та її зміст, а й знають напрями діяльності органів поліції, основні її форми та методи, знають законодавчу основу діяльності органів поліції та за відповідним фахом – пройшли спеціальну підготовку (навчання) у ВНЗ зі специфічними умовами навчання (в навчальних закладах системи МВС України). Інші працівники таких знань не мають. Можливо, через деякий час

розуміння необхідності отримання спеціальних знань приведе їх до навчальних закладів на навчання. Крім того, необхідно зазначити, що досвід правоохоронної діяльності показує, що випускник ВНЗ лише через 3-5 років роботи в органах поліції сформується як фахівець, який має необхідний обсяг знань і досвіду для самостійного вирішення складних професійних та службових завдань. При цьому для нього головним у виборі професії стали не висока заробітна плата, престиж правоохоронного органу поліції, бажання похизуватися перед знайомими та друзями, а бажання протистояти негативу в суспільстві, переконаність у власних здібностях та можливостях після навчання здійснювати це професійно і якісно. Що ж стосується сучасного стану органів поліції, як і всієї правоохоронної системи в країні в цілому, то на сьогодні, на жаль, не можна констатувати, що вона повною мірою забезпечує громадський порядок та безпеку на вулицях населених пунктів.

Причинами цього, на думку опитаних нами громадян, діючих працівників поліції та результатів власного дослідження, є наступні: недостатня обізнаність молодих правоохоронців норм чинного законодавства (основних положень Конституції України, правил затримання правопорушників та злочинців, порядку застосування вогнепальної зброї тощо); недостатня комунікабельність у спілкуванні з громадянами (частими є прояви грубості, застосування непотрібної фізичної сили, погрози застосувати спецзасоби або зброю, хизування своїм статусом правоохоронця тощо); відсутність жорсткого психологічного відбору кандидатів на службу в правоохоронні органи; явна неповага до працівників, які працювали в правоохоронних органах до їх реформування і небажання прислуховуватися до їх професійних порад і рекомендацій; страх перед серйозними службовими та професійними ситуаціями, перед самими злочинцями, намагання уникнути втручання в ті ситуації, за яких загрожує фізична розправа з боку порушника; невміння вести себе при виявленні ознак злочину (місце події не огорожується, внаслідок чого до прибуття слідчо-оперативної групи втрачаються сліди, які залишив злочинець або очевидці покидають місце події); нездатність передбачити розвиток подій при виникненні небезпеки; невміння орієнтуватися в складній оперативній обстановці і намагання швидко зникнути з місця події, якщо є будь-яка небезпека для працівника правоохоронного органу.

Зважаючи на те, що поліція є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у різних сферах, покликаним забезпечувати охорону громадського порядку, громадської безпеки, законних прав та інтересів громадян, а також об'єктів власності від суспільно небезпечних посягань, існуючий підхід до оцінки діяльності поліції є невірним. У свідомості нашого населення міцно закріпилося переконання, що метою кримінальної юстиції є боротьба зі злочинністю. Іще у 1989 році постановою Верховної Ради СРСР було прийнято постанову «О решительном усилении борьбы с преступностью»,

яким на слідчі органи та суд було покладено завдання «с максимальної строгостью» розглядати випадки вчинення злочинів [1]. Однак, всупереч звичним ідеям, метою кримінальної юстиції, і органів поліції у тому числі є не боротьба зі злочинністю, а захист суспільства від злочинних посягань шляхом реалізації кримінального закону, захист прав та законних інтересів громадян, які потрапили в поле зору юстиції (позивачів, потерпілих, обвинувачених та ін.). Під реалізацією кримінального закону в діяльності органів поліції ми розуміємо не тільки притягнення до кримінальної відповідальності та призначення покарання, а й відмову від кримінального переслідування невинуватих осіб.

Ідеологічна настанова минулих років на зниження злочинності міцно закріпилася не лише у свідомості пересічних громадян, а і в свідомості самих правоохоронців. Однак, досвід існування української держави як за часів її перебування у складі Російської імперії, СРСР, так і за часів її незалежності свідчить, що подолати злочинність неможливо. Події останніх років свідчать про постійне й невпинне зростання показників злочинності по окремих видах (організованої, професійної, рецидивної), зростання показників латентної злочинності (в основному, у сфері економіки та в її секторах: торгівлі, сфері послуг, зміцнення тіньової економіки), збільшення кількості осіб, втягнутих в окремі види злочинності (наркозлочинність, незаконний обіг зброї, торгівлю людьми), незважаючи на відносне зниження зареєстрованих злочинів. Поліція на відміну від інших правоохоронних органів є структурою, що найбільше піддана змінам та реформуванню за останні роки. Як свідчить практика діяльності, не всі зміни були корисними. На цей час, на шляху України до входження в ЄС, знову постало питання реформування правоохоронних органів. Так, розширення кола повноважень поліції у протидії насильству в сім'ї, відносно неповнолітніх дозволило не лише розширити межі впливу на передкримінальні та кримінальні ситуації, а й активно співпрацювати з ОБСЄ у даному напрямку, чого раніше не було. Діяльність поліції стала відкритою і зрозумілою не лише для тих, хто безпосередньо стикається з її діяльністю, а й для інших громадян, і зарубіжних громадських правозахисних організацій у т.ч. Наскільки позитивним є останнє – покаже час. Але, для населення країни, на наш погляд, відкритість діяльності поліції стала корисною, і дозволяє громадянам приймати участь у здійсненні окремих правоохоронних функцій, впливати на прийняття окремих рішень (з організації профілактики злочинів, виявлення та нейтралізації небезпечних об'єктів тощо).

Показники зареєстрованої кримінальної статистики відображають не дійсні якісні показники вітчизняної злочинності, а лише результат реєстрації та обліку злочинів. Між тим зареєстрована злочинність – лише її частка, як верхівка айсбергу, яка видима, а підводна частина – це латентна злочинність, яку не бачать правоохоронні органи з різних причин. В сучасних умовах показник розкриття злочинів в поліції є основним показником її діяльності.

Останні роки багато було розмов про скасування такої критерію її оцінки, однак, так нічого і не змінилося у даному напрямку. А це означає, що теоретично рівень розкриття злочинів вважають несуттєвим, а на практиці – порушення законності слідчими та іншими працівниками органів поліції, які приймають участь у досудовому розслідуванні, пов'язані саме із забезпеченням цього рівня розкриття. Він впливає на розмір заробітної плати, нарахування чи зняття премій. З одного боку, це серйозний важіль впливу на якість роботи конкретного працівника поліції, а з іншого – гальмування його творчого мислення та активності в роботі, зацікленість на показниках, а не на якості. На цей час в усіх підрозділах поліції (на рівні служби, відділення, відділу) оперативні зведення про стан злочинності на території обслуговування включають як кількість вчинених злочинів, кількість заяв про злочини, внесених до ЄРДР та їх розкриття за гарячими слідами. Кількість зареєстрованих по районному відділу поліції заяв та повідомлень про злочини у 5-6 разів перевищує кількість реально вчинених злочинів, що у стільки ж разів збільшує навантаження на персонал поліції, який приймає та реєструє ці заяви. Підтвердженням цього є показники Генеральної прокуратури України: за 2013 рік було зареєстровано 563560 заяв та повідомлень про злочини, підозру по них пред'явлено лише 223561 особі, а закрито – 1004413 проваджень; за 2014 рік – зареєстровано 529139 заяв та повідомлень про злочини, підозру пред'явлено лише 199263 особам, закрито провадження по 614456 злочинах; за 2015 рік – зареєстровано 565182 заяв та повідомлень про злочини, підозру пред'явлено 188099 особам, закрито провадження по 532227 злочинах; за 2016 рік – зареєстровано 592604 заяв та повідомлень про злочини, підозру пред'явлено 159480 особам, закрито провадження по 535170 злочинах [2].

Із цього випливає, що якість роботи по фіксації заяв та повідомлень покращилася, і тепер фіксуються всі події, незалежно від того, є в них склад злочину чи ні. Оскільки більшість злочинів підслідна органам поліції, то найбільше навантаження падає на плечі працівників поліції, які повинні проводити перевірки і встановлювати наявність складу злочину чи його відсутність в інформації про заявлені факти та події. і як і раніше, показник оперативності в роботі поліції продовжує залишатися показником якості.

Однак простий математичний підрахунок показує, що кількість закритих кримінальних проваджень у 2013 році складає 178,2 % від кількості відкритих, у 2014 році – 116,12 %, у 2015 році – 94,16 %, у 2016 році – 90,3 %. Показники абсолютно нелогічні і невиправдані, тоді як підозру було пред'явлено у 2013 році по 39,66 % проваджень, у 2014 році – по 37,65 %, у 2015 році – по 33,28 %, у 2016 році – по 26,91 %. Ці показники, на наш погляд, є не просто незрозумілими, а й абсурдними. Необхідно зазначити, що такі цифри могли б бути у тому разі, коли в цих статистичних даних враховувалися і ті провадження, по яких не було прийнято рішення на кінець звітного періоду (тобто, на кінець календарного року), але такі справи

(минулих років) розглядаються і враховуються окремо, і не входять до зазначених нами даних про кількість закритих проваджень.

Список використаних джерел:

1. О решительном усилении борьбы с преступностью : Постановление Верховного Совета СССР от 04.08.1989 г.
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2013-2016 роки. – К. : Генеральна прокуратура України. 2016.

**Дмуховський
Руслан Сергійович,**
аспірант кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СПОСОБУ УЧИНЕННЯ
ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ В'ЇЗДУ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНУ
ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ТА ВИЇЗДУ З НЕЇ**

Під час проведення АТО у Донецькій і Луганській областях, у кримінально-правовій практиці України виникає новий вид злочинної діяльності, який полягає у порушенні порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї з метою заподіяння шкоди інтересам держави. До середини 2015 р. в АТО порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї перетворилось на цілу індустрію, в яку були залучені не тільки підприємці по обидва боки фронту і рядові вантажоперевізники, але і підрозділи на блокпостах, а також правоохоронці, які повинні були за службовим обов'язком боротися з цим видом злочину. Ст. 332-1 «Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї» з метою заподіяння шкоди інтересам держави було внесено до КК України лише від 15.04.2014 р. з подальшими змінами від 18.02.2016 р. Враховуючи, що даний вид злочину є новелою для вітчизняної правової науки, розробка методики його розслідування в умовах сьогодення є значною мірою новим напрямом наукового пошуку.

Спосіб вчинення злочину розглядається як джерело інформації про закономірності виникнення доказів, які необхідні для розробки засобів та методів розкриття й розслідування злочинів [1, с. 197]. Спосіб вчинення злочину є одним з елементів механізму злочину. На думку Р.С. Белкіна, спосіб вчинення – це лише один з ланок механізму злочину, та вважав, що під способом вчинення злочину можна розуміти систему дії з підготовки, вчинення і приховування злочину, які детерміновані умовами зовнішнього